

**АКТИВНОСТ НА ПРОИЗВОДИТЕЛИТЕ ОТ ЛОЗАРО-ВИНАРСКИЯ СЕКТОР
ПРИ УСВОЯВАНЕ НА ОБЩЕСТВЕНАТА ПОДРЕПА
ACTIVITY OF MANUFACTURERS FROM THE GRAPE-WINE SECTOR
IN THE ABSORPTION OF PUBLIC SUPPORT**

Румен Отузбиров, Георги Алексиев*
Roumen Otouzbirov, Georgi Aleksiev*

Тракийски университет – Стара Загора
Trakia University – Stara Zagora

*E-mail: georgi.alexiev@gmail.com

Abstract

Bulgaria receives a small part of the EU-wide budget in the wine sector, which is within 2.1% of the EU's CAP 28 budget. At the beginning of the survey period, differences between the start-up budget and the real allowance for use are established, due to administrative obstacles and violations.

The aim of the study is to trace the activity of the grape and wine producers in the implementation of the public support in the period 2009–2017.

There was a difference in the activity of the beneficiaries by regions, both in terms of application and relative utilization of funds.

Keywords: wine, competitiveness, CAP, entrepreneurship.

ВЪВЕДЕНИЕ

След присъединяването на България към ЕС всички реформи в лозарството и винарството в страната произтичат от промените в условията на общата организация на пазара (на вино и на плодове и зеленчуци) и се подпомагат от обособени по линията на Европейската общност програми. Определянето на направленията за финансово подпомагане и стимулиране се осъществява и в съответствие с националните приоритети за развитие на отрасъла. Водеща роля за дефиниране на посоката на развитие на сектора като национален ангажимент е отредена на правителството, министерството и други свързани институции. Според Kanchev et al. (2012) най-важната промяна на ОСП, касаеща сектора, е въвеждането на национални правила за контрол и управление на лозарския потенциал, и на финансови пакети за подпомагане на производителите на грозде и вино.

За основен регламент за Общата организация на пазара на вино се приема (ЕО) №1234/2007 „Регламент за установяване на обща организация на селскостопанските пазари и относно специални разпоредби за някои земеделски продукти” (Европейска Комисия ЕО 1234, 2007). В допълнение важи и регламент (ЕО) №479/2008, чиито главни цели са повишаване на

конкурентоспособността на винопроизводителите от Общността; повишаване на репутацията на качествените вина от Общността като най-добри в света; възвръщане на старите пазари и спечелване на нови в рамките на Общността и навсякъде по света; създаване на лозаро-винарски режим, почиващ на ясни, прости и ефикасни правила, подsigуряващи равновесие между търсенето и предлагането; създаване на лозаро-винарски режим, който да съхрани най-добрите традиции на винопроизводството в Общността, да заздравя социалната тъкан в много селски райони и да гарантира, че производството зачита околната среда. Всички цели на (ЕО) №479/2008 следват и допълват във възможно най-висока степен разпоредбите на общия регламент за ООП (ЕО №1234/2007).

По силата на гореспоменатите регламенти основен инструмент за управление на локално ниво е създаването на „Националните програми“ за подпомагане със специални бюджетни пакети с цел подобряване на конкурентоспособността на лозаро-винарския сектор на отделните държави членки и на ЕС (Национална програма за подпомагане на лозаро-винарския сектор на България 2009–2018 г. МЗХ). На 18-те държави членки беше предоставена възможността да използват отпускнатите им средства за финансиране на мерки в лозаро-винарския сектор в зависимост от конкретните им нужди, като избират от предварително съставен списък от общо 11 мерки. Програмите са с продължителност от пет години и могат да бъдат изменяни два пъти годишно, като се прехвърлят финансови средства между отделните мерки или чрез модифициране. Те преминаха своя първи етап за периода 2009–2013 г., а вече е пред приключване вторият етап за периода 2014–2018 г.

Целта на разработката е да се проследи активността на производителите на грозде и винени продукти при усвояване на обществената подкрепа в периода 2009–2017 г.

МАТЕРИАЛИ И МЕТОДИ

За реализиране на целта се използват статистически данни за бюджетирани и усвоени финансови средства по следните направления на ОСП и националната политика: Мерки по Националната програма за подпомагане на лозаро-винарския сектор в периода 2007–2013 г.; Мерки от „Директни плащания“ и „Пазарна подкрепа“; Мерки по „ПРСР“. Използваните методи са: анализ и синтез; сравнителен метод (по отношение субсидирането на мерките за подпомагане от националните програми на България и останалите европейски държави членки на ЕС); описателен статистически анализ и статистическо оценяване.

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЯ

Финансовите средства, предвидени за усвояване за България през двата програмни етапа, по данни на ЕК (European Commission, 2014), са представени в таблица 1. България получава една малка част от общия европейски бюджет, едва 2,1%. В сравнение с други държави в Общността очаквано тя не е сред привилегированите стари членове на съюза като

Испания, Португалия, Франция, Германия и Италия. Тя попада в групата на получаващите по-малко финансова подкрепа, подобно на съседна Румъния.

Таблица 1. Сравнение на бюджетите за „Националните програми за подпомагане на лозаро-винарския сектор” в България за отделните програмни периоди

Table 1. Comparison of budgets for the "National Programs for Support of the Wine Sector" in Bulgaria for the different programming periods

Бюджет за „Национални програми за подпомагане на лозаро-винарския сектор”/Budget for "National Programs for Support of the Viticulture Sector"	Бюджет 2009–2013 (хил. евро)/ Budget 2009–2013 (EUR)	Бюджет 2014–2018 (хил. евро)/ Budget 2014–2018 (thousand EUR)
EU – 27/28	5 313 400	6 214 459
България/Bulgaria	112 700	133 810
% от бюджета на EU – 28/ % of EU 28 budget	2,1%	2,1%

Източник: адаптирана по „Wine CMO Financial execution of the national support programme 2009-2013 г.; 2014–2018 г.”

Source: adapted by „Wine CMO Financial execution of the national support programme 2009-2013; 2014–2018

Положителното в разпределените средства е запазването на бюджета и за втория период при същия относителен дял, без наказателна схема, въпреки недобрите резултати на усвояване на финансовата помощ през годините 2009–2013 г.

Така определената годишна помощ се равнява на 0,1% от БВП средно за първия период; 1,5% от БДС на селското стопанство у нас и вече 30,7% от общата продукция на грозде за същото време. Става ясно, че, измерена към икономическите индикатори за страната, финансовата подкрепа в национален мащаб е незначителна.

При разглеждането ѝ единствено в рамките на лозаро-винарския сектор обаче тя се равнява на почти една трета от икономическата продукция, което е силен фактор и стимул за полагане на достатъчно усилия за оползотворяването ѝ.

За първия програмнен период България избира да прилага само 3 от възможните 11 мерки (табл. 2), като предоставената възможност за подпомагане на сектора се разпределя помежду им в зависимост от приоритетите към момента.

Те включват „Преструктуриране и конверсия на лозя“, „Популяризиране на вина в трети страни“ и „Застраховане на реколтата“. Предвиденият бюджет по мярка „ЗБ. Събиране на реколтата на зелено“

реално не се използва през първата фаза, а се трансферира към останалите мерки. Самостоятелни средства по нея се предвиждат в плана за следващия период.

Таблица 2. Сравнение на отпуснатите бюджети по мерки от „Национални програми за подпомагане на лозаро-винарския сектор”
Table2. Comparison of the allocated budgets under the measures of the "National Programs for Support of the Viticulture Sector"

Мерки, действащи в страните от ЕС/Measures in place in EU countries	Бюджет 2009–2014 (хил. евро)/ Budget 2009–2014 (EUR)	Бюджет 2014–2018 (хил. евро)/ Budget 2014–2018 (EUR)	% изменение/ % change
2. Популяризиране на вина в трети страни/Promotion of wines in third countries	11 200	7500	-33,03%
3а. Реструктуриране и конверсия на лозя/Restructuring and conversion of vineyards	83 900	80 810	-12,29%
3б. Събиране на реколтата на зелено/Harvest green	7200		
6. Застраховане на реколтата/Harvest insurance	10 400	3000	-71,15%
7. Инвестиции в предприятия/ Investments in enterprises	-	42 500	-
Total	112 700	133 810	

Източник: адаптирана по „Wine CMO Financial execution of the national support programme 2009–2013 г.; 2014–2018 г.”

Source: adapted by „Wine CMO Financial execution of the national support programme 2009–2013; 2014–2018”

По своя характер мерките подкрепят развиването на допустими активности от страна на стопанските субекти, съобразно с предписанията на Общността.

Мярката "Реструктуриране и конверсия на винени лозя" подкрепя подобрения на производствения потенциал, като по този начин се цели повишаване на качеството на суровините; подобряване на конкурентоспособността на производителите.

По мярката „Популяризиране на вина в трети страни“ се подпомагат проекти, насочени общо към подобряване на имиджа на произведените в Европейския съюз вина извън обхвата на вътрешния пазар.

По мярката „Застраховане на реколтата“ се подкрепят производители на винено грозде, застраховали реколтата си за един или няколко застрахователни рискове.

По данни на ИАЛВ усвоените средства за първия период по трите мерки общо са представени в таблица 3.

Таблица 3. Усвояемост на бюджета по Националната програма за подпомагане на лозаро-винарския сектор 2009–2013 г.

Table 3. Implementation of the budget under the National Program for Support of the Viticulture Sector 2009–2013

Година	Бюджет (EUR) Budget	Усвоени средства (EUR)/Utilized funds	Отклонение Deviation (%)
2009/2010	21 234 000	14 318 486	32.6%
2010/2011	22 022 000	5 864 000	73.4%
2011/2012	27 077 000	17 379 192	35.8%
2012/2013	26 742 000	18 333 877	31.4%
Total:	97 075 000	55 895 555	42.4%

Източник: ИАЛВ, „Доклад за дейността на Изпълнителната агенция по лозата и виното за 2013 г.“

Source: EAVW, "Report of the Executive Agency on Vine and Wine for 2013"

Разликата между предвидения бюджет от 112 700 хил. евро в началото на периода и реално допуснатия за използване от 97 075 хил. евро се дължи на административни и процедурни пречки и нарушения. Причините за редуцирането са предимно на национално ниво, включително и неуредици поради смяната на правителството и оттам – известна загуба на доверие в страната като част от ЕС. Като краен резултат лозаро-винарският сектор загубва възможността да получи допълнителни 15 625 хил. евро или около 14% от първоначално определения бюджет, което са 4,3% от средногодишната продукция на сектора.

При анализа на данните става ясно, че в действителност са усвоени още по-малко от вече намалените по споменатите причини средства от предоставената помощ. По-конкретно са използвани едва 57,6% от реално предвиденото финансиране, което в сравнение със средногодишната продукция на сектора са около 15,2% като чуждо допълнително подпомагане към родното производство на годишна база.

По отношение на регистрираната активност също не може да се проследят положителни данни. Според ИАЛВ издадените удостоверения за право на участие по мерките от Националната програма за подпомагане на

лозаро-винарския сектор за първия период са значително по-малко и не са достатъчни за целите на възобновяване на сектора (табл. 4).

Според данните активните участия за първия петгодишен период са едва 227 на брой, което означава по-малко от 5 месечно. Впечатление прави обхватът на площите, за които са приложени мерките за подпомагане. Финансовата подкрепа касае около 6400 ha, което са приблизително 20,2% от реколтираните площи в България. Също така по една от мерките реално няма регистрирани желаещи за участие. Вярно е, че мярката стартира с известно забавяне, но въпреки това не са използвани изобщо възможностите за подобряване на познаваемостта на българските продукти зад граница.

Таблица 4. Издадени удостоверения за право на участие по мерките от НППЛВС за периода 2009–2013 г.

Table 4. Certificates of eligibility for participation under the measures of the NMPF have been issued for the period 2009–2013

Издадени удостоверения за право на участие по мерките от Националната програма/Certificates of eligibility issued under the measures of the National Program	Брой/ Number	Площ (ha)/ Area
Преструктуриране и конверсия на винени лозя/Restructuring and conversion of wine grape vines	150	2675,9
Застраховане на реколта/ Harvest insurance	77	3758,7
Промоция в трети страни/ Promotion in third countries	0	0
Total:	227	6434,6

Източник: ИАЛВ, „Доклад за дейността на Изпълнителната агенция по лозата и виното за 2013 г.“

Source: EAVW, "Report of the Executive Agency on Vine and Wine for 2013"

За втория програмен период определеният бюджет беше в размер на 133 810 хил. евро, равномерно разпределени по 26 762 хил. евро годишно за петте години. През този период беше предвидено пакетът да се разшири освен с неизползваната от предходния период мярка „Събиране на реколтата на зелено“ и с още една допълнителна мярка за развиване на инвестициите в сектора. След стартиране на Националната програма за подпомагане на лозаро-винарския сектор 2014–2018 г. беше отчетен изключително засилен интерес на лозарските стопани към мярката „Преструктуриране и конверсия на лозя“. Вследствие на този факт и предвид обстоятелството, че инвестиции в предприятията може да се подпомагат и по мерките на „ПРСР“ след предложение на междупрофесионалните организации.

Постоянната работна група за решаване на текущи въпроси в сектор „Вино“ към МЗХ взе решение за изключването на мярка „Инвестиции в предприятията“ от Националната програма за периода 2014–2018 г. и прехвърлянето на предвидения за мярката бюджет към мярка „Преструктуриране и конверсия на лозя“. На основание на взетото решение през март 2015 г. Европейската комисия е нотифицирана от Изпълнителната агенция по лозата и виното за изключването на мярката и прехвърлянето на средствата към преструктуриране и конверсия на лозовите масиви.

Въздействието от прехвърлянето на тези средства проличава най-силно през 2015 г., когато предвиденият бюджет по мярката е преизпълнен на 126% (табл. 5). За следващата стопанска година бюджетът по мярката „Преструктуриране и конверсия на винени лозя“ е увеличен на 50 885 933 лв., но изпълнението достига до 80%. Намалелият интерес на производителите и приключващото преструктуриране на лозовите масиви са предпоставка за 2017 г. да се заделят неколкостранно по-малко средства, които явно се оказват недостатъчни, тъй като са усвоени още първото шестмесечие.

Таблица 5. Усвояемост на бюджета по Националната програма за подпомагане на лозаро-винарския сектор 2015–2017 г. (в лв.)
Table 5. Eligibility of the budget under the National Program for Support of the Viticulture Sector 2015–2017 (in BGN)

Показатели за изпълнение/ Performance metrics	2015		2016		30.06.2017	
	Целева стойност/ Target value	Отчет/ Report	Целева стойност/ Target value	Отчет/ Report	Целева стойност/ Target value	Отчет/ Report
Преструктуриране и конверсия на винени лозя/ Restructuring and conversion of wine grape vines	31 609 640	39 812 634	50 885 933	40 494 754	5 485 689	5 485 689
Събиране на реколтата на зелено/ Harvest green	1 173 480	0	0	0	0	0
Промоции в трети страни/ Promotions in third countries	2 400 000	0	4 693 920	702 010		

Източник: ДФЗ, „Доклади за изпълнението на програмните бюджети за 2015–2017 г.“

Source: NFA, "Reports on the implementation of program budgets for 2015–2017"

Липсата на регулиран и стабилен пазар на грозде се явява пречка за използване, а впоследствие води и до нефинансиране по мярка „Събиране на реколтата на зелено“. Не са използвани от винопроизводителите и възможностите по мярка „Промоции в трети страни“ – само 15% през 2016 г., което също води до неотделение на средства по съответната рамка в бюджета. Издадените удостоверения за право на участие по мерките от НППЛВС за 2016 г. са 271 бр., което е с 19% в повече спрямо целия предходен програмен период, но площите, за които се отнасят – 4317,3 ha, са по малко с 33%. За другите години от втория програмен период не се намира достатъчна и достоверна информация по отношение на активността на производители и преработватели, което затруднява както конкретното изследване, така и проучването на национално ниво.

Във връзка с финансовата подкрепа по двете оси на ОСП: „Директни плащания“ и „Програма за развитие на селските райони“ – не се поддържа сепарирана информация за бенефициентите от сектор лозаро-винарство, така че е трудно да се определи степента, в която тези програми благоприятстват или не развитието му.

Таблица 6. Разпределение на субсидиите по ОСП за периода 2008–2013 г. по райони

Table 6. Allocation of CAP subsidies for 2008–2013 by region

Район/Area	Брой бенефициенти/ Number beneficiaries	Брой финансираня/ Number financing	Общо субсидии (EUR)/Total subsidies (EUR)
Северен Централен/ North Central	19	132	4 651 419
Северозападен/ Northwest	9	36	1 287 325
Североизточен/ Northeast	29	174	4 944 473
Югозападен/ Southwest	42	272	13 294 323
Югоизточен/ Southeast	34	262	18 774 232
Южен Централен/ South central	70	484	30 586 731
Total:	203	1360	73 538 503

Източник: адаптирана по данни на „Farm subsidy“ и по данни от „Лозарски регистър“ на ИАЛВ/Source: adapted according to Farm subsidy data (<http://farmsubsidy.openspending.org/about/>) and data from the Wine Register of the EAVW

По данни на неправителствената британска организация „Farm subsidy“, създадена през 2011 г. с цел да осигурява свободна информация и прозрачност по предоставяните финансираня по повод ОСП на ЕС, за периода 2008–2014 г., включително всички програми по осите на директните плащания, ПРСР и Националните програми за развитие на лозаро-винарския сектор, са подпомогнати общо 203 участника в сферата на лозаро-винарството за България (Farmsubsidy Organization, 2014). Същите са получили общо 73 538 хил. евро (143 399 хил. лв.) за целия период, което са 1360 финансираня (данните са само за реципиенти, регистрирани в Лозарския регистър на ИАЛВ).

От данните следва, че разликата между всички получени субсидии и тези, усвоени по „Националните програми“, са средствата за лозаро-винарството в резултат на финансиранията по „Директни плащания“ и ПРСР на ОСП. Тези финансираня са в размер на приблизително 17 643 хил. евро за целия петгодишен период или около 31,5% от финансирането по специално предназначенията „Националните програми“. Резултатът още веднъж показва тежестта на директно предвидените средства спрямо тези, които могат да се ползват в обща надпревара за страната.

Според данните на „Farm subsidy“ разпределението на субсидиите по райони е представено на таблица 6.

Това свидетелства за профила на икономическия субект в района, а именно процентът висока успеваемост на финансирани проекти говори за желание за информираност за нови възможности и адаптивност към промени в средата. Данните от следващата таблица 7 допълнително доказват твърдението.

Таблица 7. Активност на икономическите субекти при финансиране с европейски средства за периода 2008–2013 г.

Table 7. Activity of the economic actors in financing with European funds for the period 2008–2013

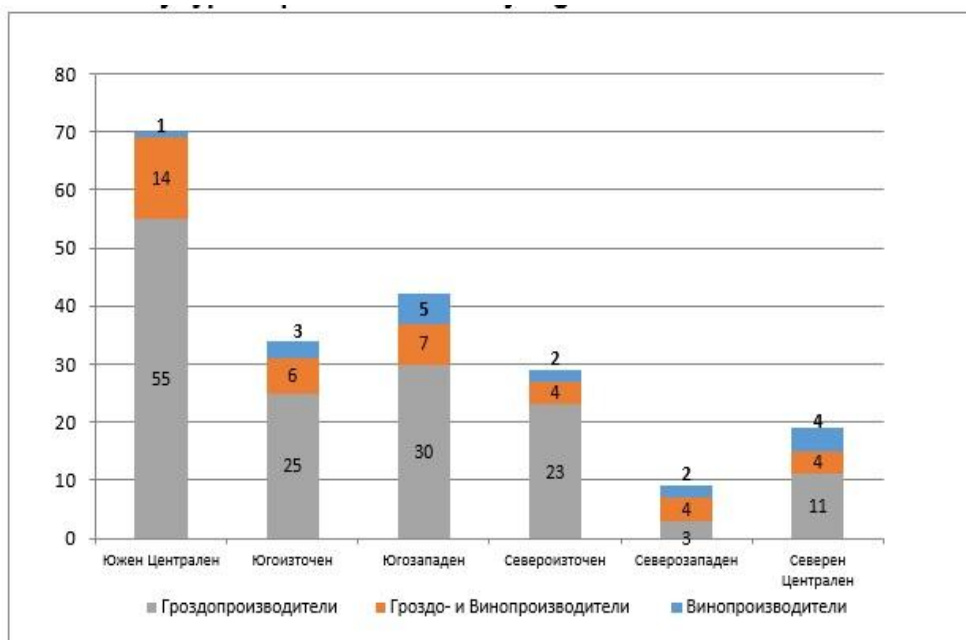
Финансиране в брой пъти/Times Financing in cash	България Bulgaria	Южен Централен South central	Югоизточен/Southeast	Югозападен/South west	Североизточен Northeast	Северозападен Northwest	Северен централен North central
1-4	67	24	12	12	11	5	3
5-8	78	26	9	17	13	4	9
9-12	39	10	8	12	3	0	6
13-16	15	8	3	1	2	0	1
17-20	3	2	1	0	0	0	0
21-24	1	0	1	0	0	0	0

Източник: адаптирана по данни на „Farm subsidy“ и по данни от „Лозарски регистър“ на ИАЛВ

Source: adapted according to Farm subsidy data (<http://farmsubsidy.openspending.org/about/>) and data from the Wine Register of the EAVW

Таблицата показва активността на бенефициентите по райони, т.е. колко пъти всеки от тях е получавал финансиране за шестгодишния период. Вижда се, че във втория интервал – от 5 до 8 пъти – е най-висока концентрацията за повечето райони и веднага след това е интервалът на честота до 4 пъти. В четвъртия интервал – от 13 до 16 пъти финансиране, активен може да се нарече само Южният Централен район, тъй като останалите показват единични участници.

За най-високия интервал присъствие показва само Югоизточният район, макар и само с един участник. Може да се твърди, че всички, които веднъж са успели да се преборят с процедурните условия, продължават да инициират и други проекти. По отношение на вида производство, в който са ангажирани бенефициентите в сектора, данните са представени на графика (1). За България най-голяма е групата на гроздопроизводителите с 147 участника или 72,4%.

Фиг. 1. Структура на бенефициентите по вид производство и по райони
Fig. 1. Structure of beneficiaries by type of production and by regions

Източник: адаптирана по данни на „Farm subsidy“ и по данни от „Лозарски регистър“ на ИАЛВ

Source: adapted according to Farm subsidy data (<http://farmsubsidy.openspending.org/about/>) and data from the Wine Register of the EAVW

Следващата е смесената група на вино- и гроздопроизводители с 39 участника (19,2%) и последна е групата на винопроизводителите от 17 бенефициента (8,4%). В структурно отношение Южният централен район демонстрира доминиращо предимство в групите на гроздопроизводителите и тези от смесен тип, съответно с 37,4% и 35,9% в общия дял за страната. Последното може да се тълкува като определящо по отношение на поведението на стопанските субекти при работата с администрацията по проектите.

Вътрешното разпределение по райони е сходно с това за страната, като различията са по-скоро в количествените измерения, т.е. съотношението между групите производители се запазва в същия порядък. За Южен централен район относителните дялове на гроздопроизводителите и тези от смесен тип са сред най-високите в страната, съответно с 78,6% и 20%, но все пак не поддържат водеща позиция. Обратно, относителният дял на винопроизводителите, получили финансираня по структурните фондове, е едва 1,4% за район, което е и най-ниският резултат за страната, като същото се потвърждава и от абсолютните стойности, а именно само 1 участник е преборил административната система.

Резултатите кореспондират с предходните данни за честотата на финансиранята, тъй като мнозинството от гроздопроизводителите са по-малки по мащаб и в повечето случаи използват по-често финансираня, включително и директните плащания за площ, които са многобройни, но ниски по обем по своя характер. Обратно, финансиранята при винопроизводителите обикновено са по линия на инвестициите за подобряване на съществуващите технологични активи и инфраструктурата. По своята същност този тип финансираня са с по-тромави процедури, но по-високи по размер.

ИЗВОДИ

1. Общата селскостопанска политика е част от ключовия инструментариум за управление и влияние върху сектора. От една страна, в много аспекти тя стимулира активността на икономическите субекти за достъп до допълнителни средства за развиване на дейността. Като обща сума предвидените субсидии за сектора са незначителна част спрямо вътрешните ресурси на страната, но, съизмерено с индикаторите за сферата на лозаро-винарството, подпомагането е в размер на близо 15%. Все пак засегнатите площи от възможностите за финансова подкрепа са едва около 20,5% от реколтираните в България, което показва по-скоро ограниченост на ефектите от прилагането на политиката. От друга страна, може би и стратегически по-важната, е значението на политиката по отношение определянето на основните насоки за развитие на сектора в национален план, а така и на регионално ниво. Разбира се, рестриктивната част, включваща редукция на реколтираните площи и мерките за изкореняване на лозя, са със силно отрицателно отражение, но в противовес те също водят до процеси на концентрация и окрупняване на дейността и последваща

специализация и усъвършенстване. Последните следва да окажат ключова роля за бъдещия профил на дейността в България.

2. За целия първи програмен период и половината от втория период впечатление прави ниската степен на усвояемост на средства по структурни програми на Общността. Основната причина за това се обяснява с липсата на исторически опит, което води до нисък процент на тяхното използване и до слаба заинтересованост към някои от предложените мерки (Toteva, 2014). Най-голям интерес от страна на бенефициентите е проявен към мярката "Преструктуриране и конверсия", но обратно към чисто маркетинговата мярка за „Промотиране в трети страни“ е регистриран малък интерес едва през 2016 година.

3. Ефектите върху лозаро-винарството от прилагането на ОСП до настоящия момент не може да се оценят като изключително положителни за България. Средствата, които се отпускат, са ограничени и не могат да облекчат съществено икономическото състояние на производителите в отрасъл, изискващ постоянни и дългосрочни финансови ресурси, но могат да се разглеждат като стимул за развиване на нови активности с цел обновяване и модернизирание на дейността.

REFERENCES

- DFZ, Dokladi za izpalnenieto na programnite byudzheti za 2015–2017 g.
Evropeyska_Komisiya_EO1234_2007. (2007). Reglament (EO) № 1234/2007 na saveta ot 22 oktombri 2007 godina za ustanovyavane na obshta organizatsiya na selskostopanskite pazari i otnosno spetsifichni razporedbi za nyakoi zemedelski produkti („Obsht reglament za OOP“). Bryuksel: EK.
Evropeyska_Komisiya_EO479_2008. (2008). Reglament (EO) 479/2008 na Saveta ot 29.04.2008g. otnosno obshtata organizatsiya na pazara na vino, za izmenenie na reglamenti (EO) 1493/1999, (EO) 1782/2003, (EO) 1290/2005, (EO) 3/2008 i otmyana na reglamenti (EIO) 2392/86 i (EO) 1439/1999. Bryuksel: ES.
<http://farmssubsidy.openspending.org/about/>
IALV, 2010–2014. Doklad za deynostta na IALV. godishen, Sofia. Retrieved from <http://www.eavw.com/index.php>
Kanchev, I., Doychinova, Yu., Miteva, A., & Stoyanova, Z., 2012. Ustoychivo razvitiye na lozaro-vinarskiya sektor v Yuzhen Tsentralen rayon. Sofia: IK-UNSS.
MZH_Natsionalna_programa_za_podpomagane_na_lozaro-vinarskiya_sektor_na_Bulgaria. (2009–2018). Natsionalna programa za podpomagane na lozaro-vinarskiya sektor na Bulgaria. Sofia: MZH.
Toteva, D., 2014. Vliyanie na obshtata selskostopanska politika na ES varhu razvitiето na vinenoto lozarstvo. Sofia: UNSS, Sofia.